

DE DIVINITATE ET CANONICITATE SACRORUM BIBLIORUM.

PROCÉMIUM.

Qui sacrum litterarum studium ingredi cupiunt, rectumque cursum tenere, antequit operam suam in his addiscendis collocent, perspectac habere debent librorum dignitatem, quos interpretandos suscipiant, ut non ipsi modo sciant quantum rem tractent, verum etiam eamdem ab improborum obiectationibz tecum-
tatur. Non enim ut iuris explicatoribus salis est declarare suorum codicim legem sententias, sic Scriptoribus interpretibus obscuros locos aperire; quod illi, salvâ legum auctoritate et majestate, de sola ea-
rum intelligentia disputent; istis verò scriptoribus quo-
que sit suspicenda defensio. Que quidem rerum diuinarum omnium conditio est, ut primum res ipsas existere certa ratione confermet; deinde ostendatur quid ad nostram institutionem et vite actionem ex-
conferat. Nempe huc primum nos adducit hominum perversitas et corruptio, qui nullam unquam indicant animi aut credendi aut agendi legem idè potuit, ut perpetuo metu liberarent, quo non agitari non pos-
sunt, si legem ullam diuinam fodi simus vite accusa-
tricem et judicem extare assentiantur. Istorum numerus magnopere crevit aetate nostra; il ipsi sunt scilicet qui liberi existimari et dici volunt, cum omni turpitudini serviantur. Hanc enim animo opinione im-
liberant Deum nihil curare res humanas; neque sua interesse, neque hominem, qui tandem cultus sibi adhibeantur; nunquam cum mortalibus locutum; nibi scripto tradidisse, quod eodem alligaret; que in libris, quos divinos dicimus, scripta sunt, calidorem homi-
num esse prejucia perinde acque in Egyptiorum, Græcorum, Romanorum libris de religione conscriptis inventumur ab his facta, qui populum sub potestate contineundis esse metu religiosi censurunt; quibus, nisi primum certis rationibus efficeris extare planò divina voluntatis testimonia reflecta in literis à summis viris, qui Dei mandata ad homines perferabant, frustra aliud argumentorum genus opponeres. Accedunt Iudei, qui libro quidem à veteri Synagoga suscep-
to et probato pro sacris habent; verum reliquias veteris Testamenti profanos judicant; novi autem ad fallendum compositos. Tertio loco sunt et heretici, qui cum magnam christiane nostre catholicæ doctrine partem ex multis libris, cùm vetus, tñm novum Fodius spectantibus, haustam diffiseri non possint, malum libriis auctoritatē detrahere quām ingenu nobis-
cum sentire. Quamobrem triplex hominum genus, quorum alterum meritò dixeris stultissimum; perva-

cassimum alterum; tertium superbissimum; cogi-
nos, prorsquam ad sacras Litteras explicandas animi-
um applicemus, totius voluminis majestatem defende-

Esi verò nulla nos improborum hominum iniqtitas compelleret de Scripturarum divinitate initio dicere, nos ipsos tamen id operis nobis ultra sumere oportet, ut et sacra antiquitas monumenta, et totam re-
ligionis historiam, et causas, modumque significa-
tionis voluntatis divinae, et summam Dei providen-
tiam, atque in homines charitatem justis admiraremur, simulq; nobilissimis cognitionibus instruermus ani-
mum, quibus carere sacras Litteras versantem esse-
turissimum. Hujusmodi sunt, quae sit Bibliorum antiquitas, quae dignitas, quae causa, quibus adducimur ut divina esse credamus; quà ratione Deum auctorem habeant; quid ad nos pervenerint, quò tempore, quo lo-
guis, quoad scribi potest; quà lingua conscripta sint, in quā traducta; quid summatis contineant; quomodo omnia secum ipsi consendant, atque hujus generis alia, quae ipsa per se nos moverent, ut, citam si nula vis, nullus impetus esset refellendus, ante consistentes in limine, quād ad sacrorum Librorum interpretationem aggredieremus.

Quād gravis igitur, quād ampla, quād digna ado-
lescente sacris studiis dedito huc tractatio est, si utrumque conjugas, et necessitatem obistendi vere fidei inimici, et argumenti per se nobilitatem; quoniam potissimum res agitur de ponendo totius Religionis fundamento, de cognitione asequenda sacra antiquitas, de aditu ad Scripturarem intelligentiam patiendo, de demonstranda diuinorum Scriptorum consensione; quā re haud scio an illa esse possit aut utilior sit praestaur. Sed cum id facilis animi sensu dijicari, quām verbis demonstrari possit, agamus dñs pro munere nostro, harum rerum praecipiones vobis persolvamus, opinione spei adolescentes, et quām maxime possumus, in hoc toto negotio vestris rationibus consulamus. Vos verò, pro vestro erga vos ipsos officio, quāt̄ potestis assiduate, diligenterque in hunc studii exercemani: ad quām rem vos pluribus hortari non est sententia, ne aut vos nostro, aut vos vestro studio diffidere videamus.

Itaque de canonicitate et divinitate sacrorum Li-
borum, et de variis Scripturarum versionibus atque editionibus dicturi, huc ipsa, quae sacra Scriptura. Prolegomena recte possumus appellare, in duas par-

47 PROLEG. PARS I. ART. I. DE SCRIPT. S., DE LIBRIS CANON. ET APOCRYPH., ETC. 48
tes dispergitur, quarum prima erit de divinis Libris varia lingua sermo incidet; secunda de Libris sin-
in genere, ubi et de Bibliorum interpretationibus in galis particulariat. Jam sit.

PROLEGOMENA SACRAE SCRIPTURE. PARS PRIMA.

DE SACRORUM BIBLIORUM CANONICITATE, ET DIVINITATE IN GENERE.

A summo capite exordiendum est, nempe à Bibliorum præstantia, que codicem vetustate, veritate doctrina, divinitate auctoritate continetur; unde consequens sit nec debere esse nos, ne ad liberi fidem libris qui neque recent confecti, neque fabulosi sunt, neque ab hominibus solā humana sapientia prædictis, sed a Deo afflatis, conscripi. Deinde, quæ divinum quiddam multis locis dicit solet, explicandum erit quā ratione, quæ a sacro scriptore sunt literis consignata divina esse putemus. Quoniam vero dubitari rursus posset, an Libri ipsi integræ atque incorrupti ad nos pervenerint, quemadmodum scripti ab initio sunt; id quoque erit demonstrandum, incolumes et sinceros perveniente. Hæc omnia ex ordine persequemur. Sed prorsquam has disputations inca-
mus, consentaneo duco expone quid Biblia ipsa sint; quid canon, et canonici libri atque apocryphi; qui canonem instruxerint, ut totius Scripturarum voluminis, quale apud nos est, notio quedam primō habeatur.

ARTICULUS PRIMUS.

De Scripturā sacra; de canonis et apocryphis libris et canonis auctoribus.

Scripturarum à Deo traditarum ad habendas Reli-
gionis scientiam excellenta non modo et majestas,

verum etiam natura, si licet dicere, clariū explicari non potest, quām ipsi usurpati nominibus, quibus totum earum corpus majores nostri appellarentur: rem enim ipsam Mithræ declarant. *Liber dñs et sa-
cos, sacras Litteras, Scripturam sacram*, aut pressi
Scriptura, Testamentum vetus et nouum, modice ver-
bo *Biblia* S. Patres dixerunt; quo posteriori vocibido
commotis utimur. Nomen enim est quid Deum auctorem habet. Non enim voluntate humana allata
est doctrina his libris comprehensa, sed Sp̄itu sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines. Res
etiam in toto volume est de religione, de præceptis
divinis, de divina voluntate et charitate, de summis
beneficiis in homines collatis; quibus sanè rebus mi-
hil esse divinus, nihil sanctius potest. Unum præterea
volumen est, quod sit dignus legi; unum quod
salutis nostræ causâ Deus legendum proponerit;
unum quod scribi oportuerit; unum quou scripta ex-
tera infinitè superat. Per excellentiam igitur nudo
vocabulo *Biblia*, id est *Liber et Scriptura* nominari

Augustinus, lib. 2 de Doct. christ. : *Omnis Scriptura canon sequentes libros continet. Quod igitur Prophetarum et Apostolorum libri, ex quibus fidelis et vita bene instituenda doctrinam haurimus, in indicem, in tabulas, inque ordinem seu canonem conjecti sint, ab iis probatum, quibus probari oportebat, canonici et ipsi vocari à Gracis, et nostris Latinis copierunt.*

Canonicearum Scripturarum et Librorum contraria apocrypha sunt, qui, quin eodem non sint relati, quo sacri Codices, cā auctoritate carent, quā alteri praestant. Antecepit sancti quid significat, nulla disputatio est; sed cur libri in canonem non recepti apocryphorum nomen obtinuerint, non satis constat. D. Augustinus, lib. 15, de Civit. Dei, idem putat apocryphos nuncupatos, quod ipsis origo ignota Patribus esset, per quorum manus verarum Scripturarum auctoritas ad nos devenit successione quādūnā nota, ac certa et constante. Quia Augustini sententia, si de scriptoribus apocryphorum librorum accipiatur, non adeo vera in universo est; quorundam enim apocryphorum librorum auctores cognoscuntur. Si vero de dignitate, auctoritate et fide que libris iis debetur dixisse Augustinus censetur, verius sensus. Nam codicem apocryphorum auctoritas prisca Patribus comperta usquequaque non est; quoniam tamen ex antiqua constanti traditione fides canoniconum constabiliatur. Addi S. doctor apertius, etsi vera quedam in apocryphis libris repertiarunt, tamen propter multa falsa fidem non habere (quod et Drusius monet in epist. 105, ad Leonardum Casembrotium, non esse de ecclesiasticis libris intelligendum); et rursus singulatim de libris in veterum Scripturarum canone non inclusi ut idem insertos non esse in Scripturarum canonem, qui sacerdotum diligentia sibi per vices succedentium in templo conservabantur, quod de ipsis suscipio esse, quoniam non producuntur à viris à quibus constaret esse ex officio servatos. Auctoritas igitur claro testimonio et fide digna nixa apocryphis libris deest, si Augustino assentimur.

Hieromonachus vero, epist. 7 ad Letam, apocryphos eos libros esse inquit, qui auctorum non sunt qui inscribuntur; et preterea multis falsis et perniciosis respersi sunt. Alibi autem apocryphorum nomine notata hereticorum libros; quemadmodum et Gelasius Papa in suo decreto, quos apocryphos libros rejecit, eosdem ab hereticis ac schismatiscis scriptoribus aut commendatos esse significavit. Origene in epistola ad Africanum de Susanne historiā, propterea quod nec publicet, nec plenimē legerentur, sed occultarentur, apocryphos dictos putat. Quod vero digni potius sint abscondi quām legi, ejus nominis causam attulit auctor Synopseos, qua D. Athanasius tribuitur. Hec omnia quedam ex parte, et de libris quibusdam veniunt, sed totam rem non explicant. S. Epiphanius, lib. de Pond. et Mens., credit causam cur apocryphi libri vocarentur, fuisse quia Hebrei in peculiari quoddam armarium eis conicerant ab altero separatum, in quo auctorici continebantur; nempe canonicos libros aut in arcā sacram, aut in sacraffis

saltem templi armarium conclusos putat. Verum quis certò affirmet libros qui pro divinis non habebantur, in scriño, etsi minus sacro, esse collatores? Canonicos quidem in templo repositos fuisse verisimilimum est; at nullo argumento probabitur unquam eos in sacram arcā immisso. Nam etsi cap. 51, Deuter. v. 26, Moses Levitis praecepit librum ponere in latere arce fidei Domini, tamen non in arce, sed foris proximè arcā ponī jussisse credendum est; idque ex cap. 8, v. 9, lib. 5 Reg., et cap. 5, v. 10, lib. 2 Paralip. manifestis deducit, ubi nihil fuisse in arcā inclusum narratur prater duas tabulas lapidias, qas Moyses posuerat. Item in secundo templo post Babylonianic captivitatem arcs non reperiabantur, ut scribit Josephus, quem plenimē sequuntur Scripturae interpres; Libros tamen sacros in secundo templo fuisse assertos, nemo diffitebitur. Sancte Helcas Sacerdos magnus, lib. 4 Reg., cap. 22, v. 8, ait: *Liber legis reperi in domo Domini; non autem inquit in arce Domini se reperire. Exemplar enim illud ipsum, ut creditur, Mosis manu descriptum, Deuteronomium scilicet iuxta arcā olim positum, postea sedicito templo in templi gazozylacum cum vasis tabernaculi sacerdotes intulerant, atque in capsula abdiderant, in quā deliterant, quoque Helcas ibi vestigando reperi.*

Qui ergo sunt libri apocryphi? Sunt certè nunc omnes, quantumvis licet speciosissima nomina et specialissima in fronte gerantur, quos Ecclesia non habet pro canonis; qui propter dubiam nullam auctoritatem locum non habent in canone, sive olim quidam opinio fuerit esse divinos, sive ob interspersa mendacia fidei illicē amiserint, sive ignorarent auctores, sive cognoscantur. Posteriorum enim theologorum minimè dubia doctrina est, apocryphos esse libros omnes, qui in duplice ordine proto-canonicorum, et deuterono-canonicorum non continentur. Numerum haec duplex est librorum canon, non auctoritas, quae eadem est omnium; sed temporis habita ratione quo probati sunt. Libri relativi in canonem toti antiquitati probatissimum, de quibus nulla unquam, ne tenüssima quidem, suspicio venit, aut dubitatio an divini essent, usitato nomine proto-canonicī appellantur: deuterono-canonicī, qui processu temporis, re penitus explorata, summam adepi sunt apud omnes Ecclesiæ dignitatem, et ad canonem adjecti, licet olim neque adeo aperiti, neque ab omnibus Ecclesiæ existimantur a Scriptoribus divino praesidio munitis conscripti, perinde ac primo et secundo loco in canonem collatos diceres. Ceteri vero de rebus divinis scripti, quoquecumque deinceps Prophetae aut Apostoli nomine inscribantur, vel si sanctissima doctrina abundant, inter apocryphos numerantur; multò vero magis nisi vere falsa, et bonis mala mixta sint. Ex quo facile intelliguntur codices quosdam olim et dici et esse posuisse apocryphos, qui nunc et canonici et divini credi debent, ut quoniam res feret, explicabitur.

Sed revertantur ad canonem, et de eius auctori-

bus inquiramus. Canonem seu catalogum sacrorum Librorum ab Hebreis primò confectum esse, vel si nemo doceat, quisque intelligit; quando verò et qui confeccerint, opus indiget explicationis. Et primò quidem, quod ad quinque Mosis libros atinet, eos in unum corpus compositos fuisse paulò post Mosis obitum, Scriptura satis indicat, quoniam Moses ipse aut omnes Legis libros, aut Deuteronomium saltem, quod est legi repetitio, et compendium, jussere Levitas in arcā latere reponere. At Deuteronomium, id est, data iterum lez et repetita, intelligi non potest, nisi quoniam alii Legis libris existantur; tum igitur canon quinque Mosis libris constabat, quem Mosas ipse, sive levite digesserant. Ei canon multam factam librorum accessionem, usque dūcētēm tribus sub Roboamo Salomonē filio se a duabus distinxerunt, religio Samaritanorum argumentum est, qui alios quoque, prater Pentateuchum, divinos libros retinuerunt, si auctus fuisset canon, antequam à Judeis se disjungenter.

Deinde vero ne usque ad tempora quidem Babylonicae captivitatis ilius alter canon est editus. Nam etsi fuerunt prophetae plures, aliquie scriptores divino acti Spiritu, qui aut suorum temporum historias, aut propheticos, aut agiographos libros psalmosque scripserunt divinis offerendis laudibus; tamen antequam captivi Babylonem abducerentur Hebrei, uno volumine ea omnia opera compiegisse atque uno canone conciluisse non constat. Redemptus igitur a Babylonicae captivitate certus librorum numerus fuit novo canone constitutus, quem tunis Hebrei descripserunt, Nehemias quoque libro recepto, quo nullum alterum scriptorem recentiorum habent. Porro ex Ecclesiasticis libro argumentum suppetit, quoniam auctor scriberet, sacrum canone jam fuisse contextum. Auctor enim, capite 49, illustris viros et sacros Iudeorum scriptores commemorans, quoniam Isaiae, Jeremias atque Ezechielis mentionem fecisset, duodecim minores Prophetas nominat, qui in Hebreorum canone tres illos consequuntur: quo ostenditur jam tum duodecim Prophetarum vaticinio eo ordine fuisse disposita, quo etiamnotim in hebreis codicibus legimus. In canonice collectione tres distributae sunt quasi partes, quarum alteram appellarent, ΓΝΩΣΤΩΝ, Legem; alteram, ΕΝΤΟΛΗΝ, Prophetas; tertiam, ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ, agiographa; id est, libri, ut si Josephus contra Apionem, qui hymnos in Dei laudem et precepta vita hominum exhibent utilissima. Ad veterem hanc distributionem ex verbis retulit Christus Dominus Iesus, cap. 24, v. 44: *Quoniam necesse est impieri omnia que scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis et Psalmis de me. Psalmi enim inter agiographos libris primum locum tenent.*

Ejus canonis auctor, summi Hebreorum consensione ad quos et veteres Ecclesiæ Patres accesserunt, esse Esdras perhibetur, qui sacros Libros in ordinem rediget. Esdras ē capitivate reduce, traditio Hebreorum est collectus in unum corpus sacros Libros, ipsa que ejus aetate Canonem Scripturæ esse clausum; sic

bitos à Judas, qu. libris tantum viginti et duobus dividuntur auctoritatem.

Quim igitur lib. 2 Machab., cap. 2, v. 13 et 14, narratur: *Inferabant autem in descriptionibus et commentariis Nehemias haec eadem, et ut construens bibliothecam congregavit de regionibus libros, et Prophetarum, et David, et epistolas regum, et de donariis. Similiter autem, et Iudea quae excederat per bellum, quod novis acciderat, congregavit omnia, et sunt apud nos: non consentanea est, aut Nehemiam aut Judam pluribus libris in unum volumen compositis novum canonem instituisse; sed diligenter curasse, alterum antiqua gentis sue monumenta in bibliothecam à se instructum inferre; alterum vero, libros qui in bello contra Antonium ferme perierant, colligere. Etenim ex greco textu lib. 2 Machab. sic facere latina commode possumus: *Narrabant in commentariis Nehemias haec eadem; et ut construens bibliothecam congregavit que de regibus et Prophetis, et que de Davide, et epistolas regum de donariis. Similiter vero Iudea, etc.*; id est, narrabatur in commentariis Nehemias (que sanè iniuria temporum et bellorum intercederunt) ipsum misericordiam bibliothecam extruxisse, i quam congeserat scripta de rebus regum, prophetarum, et Davidis, atque epistolas regum Cyri, e. g., Darii, Artaxerxis, de oblationibus et donis ad templum Hierosolymam missis. Pari studio Judas, quis dilapsa erant propter bellum, volumina recollecti omnia; vel si quis malit, quoniam Iudaica gentis consuetudo erat sacros Libros recensere, ut testimonium Josephus dicit, Judas, Machabeus canone Esdrinum ante dispersum collegit, atque ex veterum exemplarium fide recognovit, emendavit, confirmavit.*

Hec de Hebreorum canone, quem Ecclesia Christi semper probavit non singulari quodam facto iudicio, sed et usu, et Patrum perpetuo testimonio, qui saeculorum veterum Librorum indicem texuerunt, si unum aut alterum Ecclesie Patrem excipias, à quo Esther liber est, prateritis silentio. Ei canoni deinde Ecclesia addendos alios censuit, quos propter ea *deutero-canonicos* appellamus: nampe Tobiam, Judith, septem postrema pista Estheris, Sapientiam, Ecclesiasticum, Baruch, orationem Azarie, Hymnum trium peccatorum, historiam Susanne et Beli, qui in volumine Danielis descripta sunt duosque Machabeorum. Constituta presertim res est Eugenii Papa decreto, et concilii Tridentini Canone editio ad exemplum canonis alterius in concilio Carthaginensi, et decreti Pontificis Innocentii, quorum auctoritas apud multos Patres, atque Ecclesiam Romanam plurimum valeret; quoniam non omnibus omnis esse exemplum dubitatio. Deutero-canonicos hos libros olim *Ecclesiasticos* vocant, eosque multum conducere ad pistatem foventur, atque imbuendos sanae morum doctrinā animos Ecclesia perpetuo tenuit: quamobrem legi primò à catechumenis, deinde à fidelibus omnibus in conventu ecclesiastico permisit: deinde validis, certisque rationibus

ducta in canonem retulit. Hactenus de veteris Testamento libris.

Librorum novi Testamenti canonem non aliquis Apostolorum, non sub eorum scatene vir apostolicus, neque sequentibus seculis ulla Ecclesie synodus conficit; sed una omnes Ecclesie consenserunt ab initio, quem Eusebius in sua historia inseruit, lib. 3, cap. 23. Etenim ex certa traditione ad Ecclesias omnes perverterat, confirmatimque erat quosdam libros ab Evangelistis, ab Apostolis, et Apostolorum discipulis divino Spiritu plenis esse protectos, unusquis illius consensus satis fuit, ut canonici libri à dubiis, aut falsò adscriptis apostolico viro discernerentur. Ita autem sunt quatuor Evangelia Matthaei, Marci, Luce, Joannis; Acta Apostolorum; Epistola Pauli ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses, ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem; Epistola prima Petri, et Joannis prima. Ad hos et ali accesserunt deutero-canonicis, quos cùm primum incerta auctoritatis videbantur, et à quibusdam tantum Ecclesiis essent recepti, postea totius Ecclesie iudicium compravit. In eo ordine sunt Marci caput ultimum, Luce historia de Christo sanguinem exsudante, ac de apparente ei angelo, historia Joannis de muliere adulterâ, Epistola B. Pauli ad Hebreos, Epistola Jacobi, Epistola secunda Petri, secunda et tercia Joannis, Epistola Jude, et Apocalypsis Joannis. Hac summatis dicta.

Nemo autem miretur Ecclesiam posterioribus temporibus judicasse alios divinos esse, quos Hebrei in canonem non retulerant; alios verò esse apostolicos, qui primum certa fide Apostolic non habebant ubiq. Nam, ut primum de novi Fodoris deutero-canonicis libri loquuntur, potius Ecclesie Dei diligenter investigatione antiquitatis certò cognoscere Petrum, Joannem et Jacobum epistolas quasdam scripsisse, easque ipsas esse quae pra fidelium manibus erant: quod cùm cognoverit reip̄sa, certè et potius divinas declarare. Disseint hæc in re hereticis non possunt, nisi fortè plus sibi auctoritatis arrogent, quām Ecclesiis tribuant. Ipsi enim, quas Lutherus, quas Calvinus epistolas repudiaverat, et turpiter atque in honestate contemptaverat, sacras postmodum, divinas, apostolicas agnoverunt, atque ut magistros excusarent (si ullam quidem habere eorum arroganta excusationem poterat) condonandum esse dixerunt, quia neque Luther, neque Calvinus explorata tunc erant antiquitatis monumenta, quæ deinde prolate rem certam fecerant: numquā enim futurum fuisse ut illi religionis emendatores earum epistolaram auctoritatem immiserint, si perspectare habuissent. Dicant jam heretici, nisi quid in omne tempus perspicue apud omnes constituerit, constare nunc non posse.

Quod verò attinet ad Codices quosdam veteris Testamenti ab Ecclesia canonicos adjuctos, de quibus gravius videtur esse negotium, hec strictius, atque in genere momenta subiectum, quo suo loco dilatabitur: hec qui cognoverit, qui perpenderit mirari de-

sinet Ecclesiam Christi de talium Codicium dignitate iudicium fecisse. Primo enim illud certum est, homines genere, et religione Hebreos, hellenitas dictos, qui extra Palestine fines inter Graecos domiciliū habebant, græcumque lingua loquelandunt, ad nos, ad Ecclesiam, de quibus est questio, libros detulisse scriptos à viris gentiis suis, quos divino numeru sapientes putabant; libros illos in græcis synagogis maximi faciebant; legebant studiosi, ut Origenes ad Africanum, et Hieronymus ad Chromatiū, et Heliodorū scribunt, ad Dei legem in animis defigendam, ad forevadum pictatum. Nihil ipsi, aut parum admodum interesse credebant eos inter libros, et ceteros: eamone comprehenso, quamquam in canonem non referrent; ad quam rem opus fuisse aut totius nationis synodo ad studium legis promovendum coacta, aut propheta, qui suam a supremo Nomine legationem satis probasset; qui tamen ipsorum iudicio, tunc non existant. Cumque preterea Judei distinguenter confidentes loquuntur cum hereticis qui se in Hebreorum scriptis versatos jactant, inter plures prophete seu revelationis gradus, superiorem alterum, qui est *מִתְהָרֵךְ בְּסִירַתְּ סְנָאָתְּ* alterum inferiorem, qui est *מִתְהָרֵךְ בְּלִי פְּלִיאָה וְזֶה*; illorum dicentes concessum fuisse veteribus prophetae; ad hunc verò tantum pervenisse scriptores, et Dei quasi legitas post captivitatem Babyloniam, aut profecto non sunt huius libros afflato quidem divino, ut opinio erat, sed minore revelationis genere compositos in unum volumen cum Esdrinis compingere, et facere pares. Ex quo factum est ut divino presidio scriptos tenerent, et cum canonicos non coniungerent.

Itaque Hebrei hellenisticæ, qui græca Biblia legebant, non modo veterem græcum canone; sed et nostros, quos dicimus deutero-canonicos, libros ad Ecclesiam detulerunt, cosme commendarunt. Necesse autem omnino est id factum esse scientibus maxime, videlicet et probantibus Apostolis: unde certa persuasio nata est esse divinos. Quod esti probare non possumus, productus testibus qui viderint, qui audierint ab Apostolis approbari; ex usu tam et doctrina Patrum qui consecuti sunt Apostolis, certa ratione colligimus. Tum enim à multis Græcis Ecclesie in Esdrinum canonem ei isti commissi sunt; tum Libri omnes divini à nobis habiti in idem volumen conclusi; tum totus canon ille ab episopis, à Patribus, à synodis retentus est. Quis autem credat aut suspectar sanctissimos episopos, antistites ecclesiasticorum apostolicorum, vetustiores Patres voluisse in unum conjungere libros Mosis et Prophetarum cum Tobia, exempli gratia, et Sapientiā, quasi verò doctrina à Deo tradita cum inventa humano studio comparari et cosequari posset, nisi iisdem esset comprehendissimum parem esse librorum omnium dignitatem, idque ab Apostolis, ab apostolicis viris acceptissimum? Quis putet fidenter adeo locutus viros prudensissimos, ut sacram Scripturam appellare vellent libros obscuros; ut dicentes se divinorum Librorum veritatem, cùm inde testimonia elicabant, nisi utique sciērent se fratos Apostolorum auctoritate, quæ una

conciliare sibi fidem poterat? Notum enim est quām prudenter, quam caute, quam diligentia processerint priisci ii Patres in suscipiendo libris tantum divinis; eamque cernere facilissime quisque potest ex eorum vel suspicione, vel diffidētia, quibus sati perspecta apostolica traditio non erat. Illi enim assensum coheruerunt suum, usquedam certis rationibus sibi persussum est originem ab Apostolis habuisse, quæ in quibusdam Ecclesias doctrina tenebatur.

Cum ergo Tobiae librum ut Scripturam divinam commendet sep̄ Cyriani, praserunt lib. 5 Testimon.; cùm testimonis ex eo promptis utatur non secūs ac canonico Clemens Romanus, epist. 1 ad Corinthi.; Polycarpus in sua ad Philippienses epistola; Clemens Alexandrinus, lib. 1 Stromat., et 6; Origenes contra Celsum; auctor Constitutionum Apostolicarum, lib. 1, cap. 1, ut reliques omittam; eum liber Judith eximios laudatores habeat Clementem Romanum, cit. epist. 1; Alexandrinum, lib. 4 Stromat., Origenem, homil. 19 in Ieremiam; Tertullianum, lib. de Monachis; cùm divinam Sapientiā librum dixerint Dionysius, lib. de Divin. Nominiib., cap. 4; Justinus martyr, in dialogo cum Triphone; Origenes, homil. 27 in Numeri; Athanasius, Apolog. 2; Gregorius Nazianz., orat. 49; Augustinus verò de Prædest. sanct., cap. 14, asservet egregios tractates, etiam temporibus Apostolorum proximis, qui textum Sapientiā adhuc fuerant, nihil se adhibere nisi divinum, credidisse: eum Ecclesiastici libro tantum deferant, quantum veteribus Scripturis, Origenes, homil. 9 in Ezechiel.; Clemens Alexandrinus, lib. 1 Pedag.; Athanasius et Gregorius Nazianzenus loco nuper notato; Epiphanius, lib. 1 aduers. heres., num. 6; cùm denūm, ne sim longior, Baruchum scripta Gregorius Nazianzenus, ibid., Athanasius, epist. 2 contra Arianos; Epiphanius, ubi nuperim diximus, sacras Litteras nominent, idemque fere omnes Patres, quando est opportunitas, tam de additamentis Estheris et Danielis, quām de libris Machabæicis et sentiant, et loquentur; fieri non potest profecto tantos viros tam constantem rem affirmasse, quia certam in suis Ecclesias, nempe apostolica traditio cū de re existere cognoverint. Quid si idem divinos libros dixerint, et loco quosdam ex iis sumpercent tam ad institutionem morum, quam ad dogmatum confirmationem, quid, queso, cause nostra officit, etiam si non esse canonicos, absesse à canone simul scriperint, quod et nos fatemur? Aberrant scilicet ab hebreo canone, Ecclesie universa in canone non contulerat: atvero ut divinos venerabatur.

Ei Ecclesia quidem Africana inter ceteras publicum, atque illustrius dedit eorum Librorum divinitati testimonium à quarto et quinto jam inde seculo; concilium enim Hippone, anno 395, à Carthaginensi 5, anno 597, confirmatum suscepit omnes: item Carthaginense 6, anno 419, in catalogum sacramentorum inserens, perinde censit cum veneratione excipiendo, ac de quibus nulla erat dubitatio, cùm hac tamē adjunctione, ut transmarina Ecclesia de ca-

none confermando consideretur, ut fratri, et consacerdoti Bonifacio, et carum parlum episcopis innotesceret. Non fuit autem difficile habere, et consequentem Romanam Ecclesiam, quoniam Innocentius Papa I, in epist. ad Exuperium, eamdem doctrinam tradiderat, quam postea Gelasius I, in Romanâ synodo comprobaverit, omnes deinceps Latina Ecclesia in eamdem sententiam concesserunt. Sed quantum à traditionis veritate nulla suboriri amplius suspicio deberet, nulla tamen usque tum scripta erat patens, atque explicata lex, que fideles omnes obstringeret, ne aliter sentirent. Eam ob rem Tridentina synodus, occasione sibi à novis hereticis oblata, veneranda antiquitatis monumentu evolutum iterum ac perpendit; tum divino consilio canonem edidit, quo libros eos omnes complexa sanxit, sess. 4, divinos omnino esse, pro sacris et canonicis suscipiendos, coercitique repugnandi licentiam.

Negre verendum est ut nos reprehendant hereticí quod hoc argumento utatur ad constabiliandam deutero-canonicorum librorum auctoritatem. Etenim nonne et ipsi adhuc prorsus idem, ubi de quibusdam novi Testamenti libris agitur? Extant enim dissertationes ab Anglis scriptoribus non ante multos annos vulgatae, et gallicè redditæ, quarum inscriptio est: *Defensio Religionis tam naturalis quam revelatae contra Infideles*: ibi res omnibus manifestissimè patet. In earum scilicet alterā, tomo secundo editā, quidam in Anglia episcopus Blackball, quem in praefatione numerant intersplendissima Anglicana Ecclesia lumina, constituit in novi Fidei Codicibus laudia dubia divinae revelationis argumenta abunde suppetere, ac multa disputat, et confirmat historiā veteratum. Tum verò objicit ipse sibi in novi Testamento canone nunc locum habere et libros, qui primis Ecclesiæ seculis aferant, nequæ ad Ecclesiæ omnibus approbabantur: necmē epistolam ad Hebreos, epistolam Jacobi, secundam Petri, secundam et tertiam Joannis, epistolam Jude, atque Apocalypsin. Respondet scilicet dispotator, nodum difficilem videri quidem; atvero non esse: atque pauci, que et exscribo latine translata. Certum esse ex firmis argumentis que suppedit antiquitas, epistolas easdem prioribus suisceptas ab Ecclesiæ suis, atque à viris ad quos Apostoli miserant; in universum autem à totâ Græcâ Ecclesiâ. Mirandum porrò non esse, si scripta quadam apostolica ad Christianos per orbem dispersas, aut ad privatos homines data fidem eam illiò apud omnes non haberuntur quam missa ad insignes et stabiles Ecclesiæ protinòs habuerunt. Addit indubitatum patitur esse Ecclesiæ ipsas que primiū de epistolâ dignitate dubitaverunt tandem in canonem admisisse: quod planè non fecerunt, nisi fretæ et nixa authentici argumentis, ad quæ accuratè perpendit et pene vestiganda major tum facultas erat. Demum concludit, si quis putaret primos Christianos sine ultra discussione approbase, quasi diviniti inspiratos, libros quolibet, in quibus scriptæ essent miraculorum historiæ, modò præcepta morum inde haurirent,

fore eum primis fideliib⁹ maxim⁹ injuriosum: quod vel ex hoc ipso arguento planum fit. Si enim primi Christi fideles plus aquo creduli fuissent et simplices, undenam factum esset ut Ecclesiæ quedam aliquos ex nostris sacris Libris nollet in canonom recipere? Aut quare eò usque distulissent sacros fateri, dum de eorum origine sibi constaret? Hac habet vir Anglus non tam suo, quam totius nationis nomine.

Jam verò et nos qui veteris Testamenti canonom conficiimus, hæc ipsi methodo utimur, quan et disputandi, et traditionis Apostolice assequendæ ratio monstrat. Undenam petas antiquitatis momen⁹, præterquam a veteri viris episcopis, Patribus, synodis testibus fidoi, quis in Ecclesiæ obtinebat? Patres, episcopos, syndicos aquo testes producimus et nos, Graecarumque Ecclesiæ suffragationem. Mirandum non est preterea, libris longinque veteratum nullo prophetarum, nullo totius magna synagoge judæi firmatis, quibus Apostoli, ut res tulit, ut eorum comparavit autoritatem, non ita cito Ecclesiæ omnes, nec sine quidam difficultate, ut Dei verbo, fidem adhibuisse? Accidere non poterat secund⁹. Praetulerunt tamen deinceps omnes fidem, et cogniti optimè caus præterimus non modò ex antiquorum comprobatione, verum etiam et quibusdam insitis notis, unde cognosci potest librum à viris divina luce perfusis esse scriptum; cuiusmodi sunt futurorum rerum predictions in libris interdum signatae, et declaratio quedam mysteriorum interspersa divinitus. Numquid prudenterius aut consideratores fuerint prius Christi fideles, et Patres in discernendâ veritate novarum quām veterarum Scripturarum? At per eum utrīque fidei negotium: Igitur idem omnino est probatio genus, seu quosdam Apostolorum libros à totâ Ecclesiæ olim non agitos, qui essent, in novum canonem inclusi aquam esse velis; seu quosdam clariſſimorum synagogue virorum, quicunque deumii fuerint, in veterem canonem conferni, in quā primā desiderabantur. Hoc tantum non interest et hereticos, quid ipsi ingenio suo, quoque arbitrio canonis addunt, quos addere sibi visum est: nos vero Ecclesiæ vocem audi prius optore sentimus, tuus judicis Deus præsidio est: quod tamen tantum est discernere, ut ex dijudicetur, quinam sint homines divinâ fide praediti.

Quis jam commoveatur levibus quibusdam rationibus, que obtrahit pro gravibus solent? Ee sunt. Non potuit Ecclesiæ, consequente actate, de ullis libri divinitate fieri certior quām esset prior etas: neque enim nova ignoratur rerum facta à Deo est posterioribus seculis declaratio: atqui olim non constabat; inò vero dubitabatur. Item quod semper, quid ubique, quod ab omnibus creditum est, id diviu⁹, atque ab Apostoli profectum teneatur, ut vulgari effato monemur: quomodo autem ad deutero-canonicos libros effatu hoc transferetur? Præterea prisci Patres et episcopi non solum Tobie, Judithæ, etc., libris suffragati sunt; verum etiam Esdra saltem tertio; item et Machabæorum tertio, quos Ecclesia non

29 PROLEG. PARS I. ARR. I. DE SCRIPT. S. DE LIBRIS CANON. ET APOCRYPH. ETC. 50
probavit. Non igitur testantium Patrum fides arguemento Ecclesiæ esse potest, propter Apostolorum comprobationem, Libros deutero-canonicos a patribus appellatos esse divinos.

Hæc, inquam, atque harum similes rationes neminem jam commovent. Cum enim adversus hereticos hoc loco disputeret, idemque telum in ipsos torqueatur, ubi questio est de Apostolorum epistolis, debent et ipsi pariter retinende: nam et tertium argumentum non minus ab ipsius dissolvendum est. Patres siquidem reuertissimi et episcopi librum Pastoris, epistolam Barnabæ et Clementis divinis laudibus efflent; quos tamen libros in canonom neque ipsi includunt. Itaque ad primum affirmamus, planè disputis nubibus, que impediunt, ne lux apostolicæ traditionis funderetur ad Ecclesiæ omnes, et micaret, Ecclesiæ postmodum quosdam divinos codices, antea per divinis usquequaque non habitos, discrivisse. In dubio non erant qui Apostolorum eadē de doctrinā auribus accepterant, ii fidem habent explicatę, ut aiunt, ac faciebant fidem: ad dissatas autem Ecclesiæ aut mutuas illiō non pervenerat vox apostolice traditionis; aut licet nuntiatum esset, cunctandum patrum Patres, usquedam de rei veritate plane sibi persuaderet. Interim seu quod aliis administrationis ecclesiastice curis distanti satis otio non habebant ad explorandum, utrum ita se res haberet; seu quod ad continentiam in officio plebem, ac fidei hosties refellendas, satis presidiū in canone indubitabiliter sibi esset; seu quod audirent in Palæstina Esdrinum tantum canonem probari, et putarent post Malachiam scriptorum nemini Deum additissime; seu quod legendū grecæ Hebreorum opera in locis quosdam indererent difficiles ad intelligendum, quibus forte hereticī abuti potinissent in suam ipsorum et fidelium periculum, prudenter ab assensu abstinerentur. Verum sequens atas discussi nobila, et lucem attulit, cùm propagata paulatim traditionis scientiā ad vieniores Ecclesiæ, atque ex iis ad remotiores, persuasum est omnibus Apostolorum esse doctrinam: unde tandem universa Ecclesiæ canoni libros adjecti. Non ergo dicimus Deum Ecclesiæ revelasse nova fidei dogmatā, que Apostolorum temporibus ignorabantur; neque liberum ultim⁹ processu atlat⁹ divinum evasisse, qui anteā divinus non esset, aut divinus à pluribus Patribus, atque Ecclesiæ fide dignissim⁹ non haberetur; sed potuisse Ecclesiæ universam, labentibus temporibus, de alicuius operis divinitate certiore fieri quām esset olim: nempe discussione et ponderatione diligenter facta, legitima causa inveniente affirmandi Libros esse sacros; exploratampque habuisse illustrium Ecclesiæ traditionem, que omnino sufficeret, ut opera authentica declararentur.

Turpe est deinde alterum nobis opponi, quasi verò non pateat insidiosam esse orationem, in quā negatio ex affirmatione colligatur. Si autem velint nihil Apostoli acceptum referri posse, nisi quod perpetua, quod constanter, quod universi apostolicum esse Ecclesiæ omnes crediderint; negandum est prorsus.

Opus enim interdum est et tempore, et diligentia ad consequendam apostolici alienius dogmatis scientiam.

Quod si necesse fuit hanc semel declarari ab Ecclesiæ res quasdam, oportu⁹ à non pauci fuisse prius ignoratas. Disputatum est, quis nescit, ne multa querarā? veteribus seculis de Baptismo quem hereticī ministrauerint, et Ecclesiæ quibusdam opinio inseratur, prædicta prædilecta; plenum postea factum est esse fructuorum ex Apostolorum unique disciplinā. Neque reputat apostolicam traditionem de capitulo quodam doctrinæ, cuius cognitione ad fideles singulos necessariō non attinet, ab atate Apostolorum in quibusdam Ecclesiæ obseruatam fuisse; in quibusdam autem dilligerent retinēt, ex quo et certum dissidium sit, manente tamen vinculo unitas: tūm verò quis erexit dicit Ecclesiæ facultatem dignoseendi rectam traditionis seriem, et judicandi quid teneri oporteat?

Tertium argumentum is expedientum est et explicandum, qui judicet suo libros in canonom colligunt, quos existimat ipsi Apostolorum suffragis commendatos. Nos verò verbo respondemus sacro magistratu, cui rerum sacrarum judicium commissum est, non apparet Apostolorum documentum. Non abmissem tamen adversari hæc de re satisfacere. Patres, qui tertium Esdræ librum divinum dixerunt, arbitrii sunt cūm in canone Hebreo reperi, tūm Esdræ esse, cuius nomine inscribatur: qui verò Machabæo tertio divinum preconium tribuerunt, librum, qui in historiâ Judææ serie duobus prioribus anteponi debueret, ad eosdem pertinere censurunt: quod cūm falsò credidissent, cognovis. et quod Ecclesiæ neutros Apostolorum' judicium secutos, non potuit divinis apponere: habuit tamen eorum rationem aliquam propter Patrum laudationem. Ostendatur jam utriusque Ecclesiæ Graecæ et Latina antifites idem testatos de Esdræ et Machabæorum tertio, quod de reliquo deutero-canonicis; syndos Africani, Romanam syndonam, pontifices prioribus seculis canon attexuisse Esdræ et Machabæorum tertium; Patres atque Ecclesiæ, que certè se ab assensu sustinuerant, dubitatione deposita, posse consenserunt: tūm verò dabinus Ecclesiæ judicium infirmari. Ex libris ergo olim Patrum quorundam opinione divinis, quos Ecclesiæ in canonom non intulit, colligere potius, quos è contrario suscepit, summo jure suscepisse: quod fatendum est vel iis à quibus in fide dissentimus. Commendatur etiam Ecclesiæ Catholicæ consilium, prudentia et integritas, que tūm solum libros canonis apposuit, cīm excusis jūti dubitantum scrupulis, et sententiā singularium Ecclesiæ omnium accessum firmitat, id unum reliquum erat, ut publico et stabili decreto, qui decebat, tenerent locum dignitatis, quem eriperet homines veteris disciplina pertesi, ne vi quoque rebus in Ecclesiæ studientes mollestant. Haec in genere operis præsumtum esse duximus premittere, antequam enīque libri deutero-canonicis divinitatem suis locis confirmaremus, ut harum rerum scientiam quasdam ab initio sumeremus, quam, ubi erit opis, faciemus ampliorem. De aliis libris, quos ut certe

apocryphos Ecclesia rejecit, hoc loco nihil dicimus, alibi, data opportunitate, dicturi. Nunc cum Religio- nis contemporibus disputetur.

ARTICULUS II.

Ab ultima antiquitate apud Hebreos existisse sacros Libros, eosque esse ab omni falso remissimis.

Duo hoc loco conjungimus, conjunctum quippe ab infidelibus oppugnata, qui ut facta, et labentibus seculis supposita, et plena fabulatoria exagiant scripta sumorum virorum, quos Dei voluntatis interpres ac divinorum mandatorum nuntios dicimus sua legationis monumenta nobis reliquie. Accusant enim non existisse eos homines; si existirent, non scripsisse; si scripserint, vera non esse que scripserunt. At si efficimus libros vetustissimos esse corrumptum auctorum qui legem Dei, mandata, historias feruntur tradidisse literis, et nihil eorum qua ibi scripta sunt à veritate aberrare, nihil abhorre à fide, necesse est errorem extorquere. Res est maximè de veteri Testamento libris, qui in maiorem suspicionem venerunt: nee de singulis quidem, ne infinita sit questionis, sed quibusdam, et Mosaicis præsertim in exemplum productis, de quibus, si semel certa ratione sit constitutum, ea poterit ad omnes Scripturarum libros accommodari, et transferri per ceteros, causamque totam dirimere: quoniam neque infideles, qui detrectant omnibus, uno ostendo exemplo, habent, quod reliqui repugnant. Tradetur primò cognitio auctorum et librorum antiquitate.

Libri sacri veteris Testamenti à legislatore Iudeo-Mose, atque illustribus ex cā republicā viris scripsi sunt. Moses autem, insignesque ii scriptores scriptoribus profanarum rerum, quorum scripta et nomina ad nos pervenire, velutioris multò sunt, nedium sicut cum iis actate comparandi. Oportet igitur fateamur vetustissimas esse Hebreorum Scripturas. Existissen viros illos negemus, an scripto quadam reliquise? Verum quis unquam crediderit totum Hebreum genus, cuius etiamnisi reliquias per orbem dispersas quisque videt, testes antiquissime illius existantis olim reipublice, que tot calamitates, vicissitudines, honorum expoliationem, direptionem, expulsionem à patriis finibus pertulit, queque et propriis legibus regebat, et florebatur, deceptum, illusum, in errore inductum falsis imaginibus, et personis Mosis, iudicium, regum, prophetarum, qui leges dederint, bella gesserint, vita et pravos morsus summa auctoritate objuraverint? Annon cū de Egyptorum, Phoenicium, Assyriorum, Persarum, Graecorum, Romanorum rebus certiores fieri volumnus, ejus gentis homines et scriptores adiunxi; ac tunc maximē adjungimus fidem, cū ex publicis actis sue nationis quidquam dicunt atque testantur? Cur ergo detrectemus adhuc fidem Hebreorum hominibus, quando et ipsi res gestas majorum suorum, qui Hebraicam rempublicam capessiverunt, descriptas ex antiquis utique tabulis producent, in quibus gradatim, aīque ordine primus usque populi dux, auctorque legum cernitur?

Ecqua autem esse unquam causa potest, cur repudiemus omnia, nisi omnium praedictum, una animi et sententiae obstinatio, quā persuasum nobis esse velimus, non modò nihil eorum usquam accidisse; sed et nomina ad arbitrium tributa esse viris qui nunquam existerunt?

Quod verò maximum lac in re, nisi nos ratio felicitat, momentum habet. Cur Mosen aut prophetae existisset, vel reliquise scripta negemus hominibus, qui non intermis̄ plurim seculorum serie legi sue tenacissimē adherant, quin illum ex simulatione et mendacio commodum, atque utilitatem sentiant; immo verò sint cā causa neglecti, humiles, odiosi, invisi, spreti; omni loco depulsi, quod contra seipso perscrutatis sunt testimonium profancerint iisdem in libris qui se a Mose et prophetae accepisse fatentur? Si enim mentionem est et fingendum, atque cōsumulenti utique gratia mentientium est, non gratis, ne dicamus dannos. Itaque Moses primū scriptam legem Iudaico populo dedit, primāque historiam contexit; tum ceteri illustres viri suis nominibus ab Hebreis appellata, que ad legis observationem, atque ad reipublice statum, ac vicissitudines pertinent, ea litteris mandarent. Intuentes igitur in exstante Hebraici populi reliquias, qui olim certe in una reipublice corpus coadūt, non possumus quin ad ejus gentis originem ascendeant perveniamus, ac cum nisi ex ipsius histori et legibus non procediūt. Itaque cū Mosēs ab omnibus dicitur legislatorem et ducem agnoscamus, neque de ejus legislatori nomine ultra sit contentio, quemadmodum neque de Dracone et Solone Atheniensium, neque de Lacedemoniorum Lyceo, neque de Romanorum legislatore Numā contenduntur.

Ne verò videamur ex hebraicis solū traditionibus confirmare istud doctrine nostrā caput, ad quod disputationem revocamus; scilicet à Mose primo datam esse scriptam legem hebraicō populo; afterantur jam prisci Graeci scriptores Hebreis infestissimi, qui affirmant non modò legem à Mose scripto traditam, verū etiam consignatam antequam ulli homines scriptis legib⁹ uterentur; atque historiam à Mose descriptam, quæ posterioribus historicis exemplo foret. Diodorus Siculus, quām in primo suo historiarum libro testatus esset in Egypto a Sacerdotibus didicisse antiquissimum legislatorem fuisse Mosen, ita prosequitur, referente S. Justinus: *Secundum veterem quā in Egypto fuit vita institutione, quæ fabulis sub dies et herobus fuisse perhibetur, multitudini primū, ut scriptis legibus uteretur et vivere, persuasisse ferunt Mosen virum animi magnitudine et vita commode commendatissimum.* A Mose deinde cultum fuisse dicit Deum *Iao*, qui est idem Hebreorum *Ab Ia*, seu *Ab Iehova*. Nicolaus Damascenus, Herodius, et Augusti familiaritatem clarus, neque ignarus rerum Judaicarum, quippe Tyrus, in 96 Historie suo libro narrat, post diluvium arcam in Armenia montem delatam in montis vertice constitisse, et vias ibi multo post tempore ejus arca reliquias; in eā hominem se inclusisse quā à naufragio

53 PROLEG. PARS I. ART. II. DE ANTIQUITATE ET VERACITATE SS. LIBRORUM.

di 2315, ex Egypto excessisse cum universo populo; Trojam autem ex Diōdoro Sieculo, et Dionysio Halicarnassensi excisa esse colliguntur anno mundi 2821; Hesiodum verò floruisse anno 5060; Homerum 5097, Thaleton 7508, Solonem Cyri temporibus 3438, ex certis antiquitatis monumentis constat, atque vel ex Arundellianis marmoribus præterito seculo ex Oriente aliatis, si illa quidem faciunt fidem.

Novimus equidem ex aliorum scriptorum supplicatione, cujusmodi est Eusebius, Mosen referri ad tempora Cœcrops, primi Athenarum regis, regnante Argis Triopī; qui septimus ab Inacho, primo Argivorum rege, fuit; sed esto. Primo enim non id disputandum sumimus; ex ipso quippe Grecorum testimoniō à Patribus adducto argumentabamur, non ex nostra sententia. Deinde sive Inacho Argis, sive Cœcrops Athenis imperante, Moses vixerit, firmum illud manet tautum temporis intercedere inter Mosis aetatem et Grecorum quos antiquiores putant, quantum nuper notabamus. Denū equalis fuerit Cœcrops Moses: antiquior nobile tamen minis est omnibus ethniciorū dīs quibus humana forma tributa est, cōrumque factis que prius profani scriptores, poete et philosophi, id est, theologi gentium celebrarunt. Post Cœcrops enim cūscit Jupiter appellarī Deus; cooperant alia colli ethniciū minima; copiū tota decorū genealogia texti, ut inde non ab eō demonstrant eruditū rerum antiquissimarū scrutatores, totam Grecorum de religione doctrinā in Mosis historiā prævē intellectā, atque in perverso sensu traduciā existit. Profectō neque à Jovis, neque à Martis, neque à Minerva, et Veneris cultū deteruit populū Moses; sed à soīs, Iuno, militi, eoli, animaliū, que tunc sola habebantur pro diis. Jovis autem gesta ante Mosen nemo mandavit litteris. Moēs posterior est quidquid Greci fabulantur de Phaetonis incendio, Deucalionis diluvio, Europeo, Bacchi gestis, Mercurii facundiā, Gigantū bello contra deos, aliisque id genus fabulis. Sed quid plura? Paulū post Cœcrops Cadmus ē Phoenicī adveniens Beotiam, (Cadmus autem creditur Phoenicī pulsus à Jovis) Grecos docuit litteras, quibus res suas commendare poterunt. Unde Thebanus poeta anonymus cœcit: *Sic Palestini à terrā venit Archīzis scientia: Phoenī vero hanc Græcia Cadmus prebit... educat, erudit in Palestīne finibus.* Nullus ergo Grecorum scriptorū est, qui etate Mosen antecesserit.

Neque Grecis tantum, ut argumentum, nostrum prosequamur, sed et aliarū nationum scriptoribus quos sciamus, vetustiora sunt Mosis scripta. Numquid enim Sanchuniathonem Berytū, vel Tyrium, ut alii placet (si is quidem unquam existit, de quo discrepantē sunt critorum sententiae), ei aquabim, quem rerum Phoeniciarum historiam scripsisse, et commentarios à Jerombalo, sacerdote Dei *Ieo*, accepisse tradidit Porphyrius, qui primū sub finem tertii seculi Sanchuniathonis meminat? Sed tum Jerombalus est Gedeon hebraicā gentis iudex, non parum à Mosis estate distans, quem *Jud. 6, 52*, appellatum

alio nomine *Jerobaal* legimus; tum Deus *Iero* est *Hebraorum* et *Iehova*; tum commentarii quos accepit, unde historian Abrahalem Berytorum regni nuncupatam, non nisi Mosis libri esse possunt. Et haec quidem eorum sententia est qui plus Sanchuniathonis antiquitati faverint: nam sibi arbitrii inscriptum librum Abihai Tyriorum regi patri Hirani, qui multam operam prestitit Salomonis Templum Hierosolymitanum molito, scriptoribus multo recentiore faciunt. Numquid Bererosus Babylonum Beli Babyloniorum numinis sacerdotem cum Mose comparabimus? Sed et si Alexandri Maccedonis temporibus scripsit, et in Babyloniorum historia commenarorum regum gesta mecum ejusdem Nabuchodonosoris, qui adversus Phoenices et Judeos expeditionem suscepit, quam nostri quoque Prophetae describunt mille ferè annis a Mose. Numquid Manethonem *Egyptium* conferemus? Quomodo autem cum Mose coequatur scriptor, qui daturaxat, Ptolomeo Philadelphio regnante, floruit, ad quem et scripsit epistolam? Hic præterea, lib. 2. eorum *Egyptiacarum*, de Hebreis narrat eos ex orientibus partibus in *Egyptum* profectos, quibus ibi super quinque annos moram duxissent, abiisse cum universis familias, et possessiones per Arabias solidines, migrasse in Syriam, atque in eâ regione que Iudea appellatur urbem amplissimum editissime, Hierosolymam dictam; que omnia, quim non ex monumentis *Egyptiorum* acceptum, ut ipsemet factetur, ab Hebreorum libris accepta quis neget?

Quod si veterum poetarum, philosophorumque doctrinam consideremus magnū ex parte à Mosaicis, à saeculis Libris exceptam, quāquam discors ea si originis sua puritatis, aīcō constabat poetis et philosophis antiquiorē Mosen, ut nihil esse possit illustrius. Quosdam et apertiores et factiores locū sellaganus. Hesiodus ponit Chaos ex quo orta sunt omnia, quod et Aristoteles disertè pronuntiat es et nihil; docet hominem luto formatus; primorū hominū vitam fuisse nostrā longè diutinuorē; septimum dicim sacrum esse. Homerū in Odyssea scribit dōs peregrinorum habuit urbes circumire hominū, hēc vel male facta exploratum; scribit etiam in Procurro capita inviolatae mortam iūs ponebendū; scribit in Iliade, lib. 19, v. 91, per multūrū Jovis filium omnes esse in humānum genus exalitantes propagatas: *Filia nra Jovis, genus omnes perdidit, At*

Pernicisatorum......
(Est autem Ate uxor Adie ex costâ, quam ipse Hebraicè *Ischa* vocandum dixit; Cíaldaicè verò *Itta*.) Et Odysss., lib. 11, v. 514, homines ausos esse tentare ascensum in eolum:

Qui bello confare pedent ecclesisibus oris
Ipis cum divis atu volvuntur in ambo
Sunique adeo constat Ossem superridere Olympo;
Pelion atque Ossa, acconsum sibi ad astra parantes.

conditum esse affirmavit; morticinorum esu interdictis; nudi pedibus sacra fieri jussi : et quanquam esu animalium ferè absinetur, quasdam tam vicimuram partes comedisse, quasdam verò constanter respicio Phrypius referit in ipsius vita. Anaxagoras, Plutarchus teste, de Piso, Philos., lib. 1, cap. 51, et Eusebii Praeparat. Evang., lib. 9, cap. 14, scripto suo hoc initium fecerat: *Omuū similē erant; deinde mens supervenientē et in ordinē digesti.*

Hec verò, atque alias multa que afferri huc possent à Moses libro esse depraempta, illi solus non ceruit, quia nunquam sacra Littera legit. Sumpta enim sicut à terra iniuncte et vacuitate, de qua Moses inito Ge-nesio; ab historiâ formationis hominis, et longevo patriarcharum vita, de quibus ipse dicit primus Gene-sios capitib; ab historiâ trium angelorum visorum Abraham, Gen. 18, et duorum qui cœcarunt Sodomi-nas, atque urlas funditus everterunt, Gen. 19; à som-nio Ägypti magistris pistorum, quod interpretatus est Josephus, extremum illius supplicium significante Gen. 40; à lapsu Eze; à turris Babelice adificione; à Dœc-ligi legibus veterani usum Dei imaginiter, Exod. 20; à mandato Mosi facto ex rubro ardente, ad quem vocante Deo, nomissi nudis pedibus permissus est ac-cedere, Exod. 5; à ritibus et caremoniis in Leviticis prescriptis, et concusso sacerdotibus dato comedendam rurum quadrupem victimam partium. Nempe istiusmodi præcepta, et sententias ex sacris Libris haustas postea et philosophi in sua scripta translatarunt, que num quām in ethiicorum menicū venissent, nisi penes Ju-daeos populū tam extitissent illi Scriptura, in eorum antiquitate ostendenda operam ponimus.

Que de Mosis liberis dicta sunt, pari ferme ratione per ceteros veterum Scripturarum liberos transferantur. Iosephus, *Judicium*, Regum, *Psalmorum*, *Prophetarum*, Etenim Socrate Plato, Platone Aristoteles magistrorum est, quod nomina temporibus Philippi et Alexandri Macedonum proper philosophicam doctrinam sunt commendata, quando Esdras et synagogae magna canonem sacrorum librorum jam ediderant. Et quamquoniam ante Socratem physici aliqui existiterint, quoniam tamen omnes Thaleton consecuti sint, palam est Cyro Persarum reges esse posteriores. Atque Cyrus multis annis post abductos Babylonionem Daciam impetrasse, non est qui ignoret, quando Prophetae apud Hebreos ferme desierant, et Hierosy, regum Judaeorum soles, conciderat. Intra vero quin illius auctoritate à Gracis, qui potius ab ethniciis ante olympia primus originem scriptum sit, ut testatur Varro; Olympiagram autem initium docendum sit paulo ante quam Isaias vaticinia ediderit, anno scilicet mundi 3228, qui multo ante Babylonicum captivitatem vaticinatus est, sequitur maximam iam Scripturam partem vulgariter fuisse, quoniam ethnici litteris doctrinam suam promoverunt. Sed, ne diutius hanc rene persequeamur, omnes prophetarum libri, atque agiographi soluti Babylonica captivitate, imperante Persis Artaxerxes Longimanus, uno volumine compacti sunt: *Piolorum* vero Philadelphio *Egyptiun* regnum obversum.

sunt in græcum sermonem. Maximum sanè istud est antiquitatib[us] sacrorum Librorum argumentum.

De antiquitate hæc: nunc de veritate rerum
quas sacra Scriptura continent dicamus. Non potest
evidem testis ultus Mosis equaliter produci, qui caden-
retur; parem vero prophetis invire, est difficil-
limus propter eorum antiquitatem. At quod unum
esse potest argumentum ad hanc rem accommodatum,
illorum testimonia satis esse debent, qui licet dissitis
et temporibus, et locis scripsissent, tam tamen ac
Moses et prophetæ scriperunt. Et quandoquidem
questio singulatim efficeretur de Mosis historiâ quam
si veram esse semel probemus, omnis etiam de reli-
quis libris subtata falsitatis suspicio est, qui necessaria-
riam quandam cum Mosis historiâ conjunctionem ha-
bent; idcirco ad Mosis historiam revertarum. Diximus
supra Phenicios, Egypcios, Chaldeos, Graecos scrip-
tores de diluvio, de arca Noe, de profectione He-
breorum in Aegyptum, de migratione in Arabia solitu-
dines, atque in Iudeam, de legislatiōne esse eas-
dem ac Mosen locatos, quanquam narrationes suas
fabulis respergunt. His nunc addamus unum testi-
monium quod multorum testificationes complectatur.

Alexander Polyhistor, quo supra usi sumus, ita appellatus, quod multum generis gentium historias scripsit, multa adeo collegit cum Mosis narratioem consentanea, ut ne minimum quidem ei discrepare videatur. Quæ à vetustioribus auctoribus accepterat, diligenter est prosecutus et commentatoris suis complexus. Ex Berossi diluvium describit, arce Noe in Armeniis scriptores neque de Iudaicæ religiosis veritate, neque de divina revelatione testantur: verum stultus est ab ethnici postulare ut religionem probent, quam oderunt. De historia res est, quum aliena testimonianterum, de qua scilicet Josephus contra Appionem disputationis scripsiterat, veracis historia signum esse, quia eadem et dicunt et scribunt.

montes delationem, atque aves ad explorandam aque altitudinem ex areâ emissas; quam rem et Abdyenus in Assyriacis et Media narraverat. Ex Euseplo, Artabano, Cleodemio, Demetrio et Theodoto turris Babœcia ad editionem; Abrahami profectionem ex Ur Chaldeorum in Phœniciam, in Egyptum, quâ fames compulit: Phœniciam amorem adversus Saran: Abrahami victoriam de Lothi hostibus reportatam; oblatâ ei a Melchisedecho dona; filio ex ancilla, atque ex liberâ susceptos; ex liberâ Isaacam, quem risus nominat, ut vox hebreica *itzchak* sonat; inceptionem Isaaci, non perfectum sacrificium; alios ex Cœturi genitos liberos; tum accuratam Jacobi et nepotum ejus historiam ad Mosen usque atque Aaronem producit. De Jacobo vero præcipue scribit migrationem et Mesopotamiam ad Labanem; duplex ibi cum Rachele et Lia conjugium; undecim marium liberorum et feminæ unius procreationem; reditum ad suos; Dina stuprum; Simeon et Schemitarum cladem à Simeone, et Levi illatum. Si Mosen igitur mendacii reprehendimus, Alexander quoque Polyhistor, et ceteri, à quibus ille sumpsit, que scriberent, accusandi pariter sunt; iamque nihil erit in veteribus historiis dignum fide, nihil quod non dici possit deliri.

Externa deinde hac testimonia si cum domesticis et cause insitis argumentis conjugantur, evidenter erit res ita accidisse quenadmodum in sacris Libris describuntur. Verax utique ea historia est quam verum crediderunt tum qui eâ etate vivebant quâ narratur quidam confituntur, tum qui eam atatem sibi consecuti; sed de rebus quae sacris Litteris continetur, ea semper nulli Hebreo persuasio. Quis enim crederebatur populū ad quâd servitute erupimus sed in magnas difficultates, angustias, pericula sepe conjectum, errantem, devium, ab omnibus infinitum populi capitali odio habitum, omni aliorum societatem in sacris quâm profanis rebus interficiunt, unius hominis verba fusisse exceptum, subiectum se gravissima legi, que in suammet utilitatem lata certe non videbatur, tantâ animi constantia instituta sit tradi securum, nisi ea omnia que de divinis leibibus, de auctoritate ad Deo Mosi factâ, de miraculis nature vires exercitibus scripta sunt, vera esse con-
suisset, nisi planè sub oculis cedidissent? Mosis namque temporibus Hebreo legem suscepisse, certum fidei facit ipsa narratio plana, et undeque sibi consenserunt, ut nemini dubium oriri possit eam esse ad arbitrium consarcinatum.

rium hominum communiscentium, que profecto sine intolerabili arrogantiâ et veterum injuriâ nemo dixerit.

De reliquerum librorum veritate, præter Mosaicos, si questo orietur, ea defliri optime posset Aristoteles.

Quis autem arbitrio atque ingenio Mosis confitamus historiam, et totum Hebreworum legem à spiculae tur, aut in animis inducat sum? Veostusius si quidem auctor, doh! et fraudis artifex, vel Hebrewarum nationis omnium coluiusset, vel fuisse ejus generis

hominibus infensus; si primum cur nationem sibi conjunctam amicitia dedecorasset ad eo atque opprimitas narrationis incredulitatis, inconstantie, defensionis à legis observantia, idololatrie et nefandorum seclerum vel in insignibus viris quos velut heroes exhibebat? Cur falsos quosdam Prophetas ad populum decipiendum veluti in scenam, qui populo eorum voces audiunt et prosequente honore aeternam infamiam peperissent? Cur sanctos Prophetas quos a Deo missos esse scribebat, reprobavit, affectos injurias, encœtos a codem duro et crudeli populo affirmassent? Si alterum, cur inimicorum sibi populo summis ad eo laudibus extulit, ut honoris ei tribueretur amplissimos, eumque à vero Deo electum, omnibus aliis nationibus prepositum aperte demonstraverit? Nihil dico de Egyptis, Chananeis et reliquis promissioni terram antea incolentibus populis, de Assyris, Tyris, Sidonis, Chaldeis, alioquin qui omnes infamia in scbris Libris notantur, Itane audacest atque imprudentem quendam scriptorum cogitatione fingemus, qui invidiā atque odium omnium ferē nationum gratis in se, atque in Hebreorum populum concitate voluerit, a quibus falsitatis et mendacii convinciē facile potuissest? Fieri igitur nequit libro Mosis et Prophetarum esse fabulosos.

Huc argumentum et alterum accedit: historicum sapientem, acutum, prastantis animi prudentiam et consilio cunulatum, cuiusmodi à profanis etiam scriptoribus Moses predicator, nihil tam scribere nisi certum, constans et ab omni falsitatis nota alienum, quin propter eos scribit rerum presentium testes, quorum etiam maximē extinxerit omnium actorum memoriam aboleri atque extingui. Moses autem libros suis composuit uti et Propheta exteri, pro hebreo populo rerum litteris tradidatur teste, cuius admōdum intererat multa silentio premi. Vera igitur scripserunt et notissima populo, aqua ac certissima. Quim enim Moses Israëlis atque Egypti captivitate solitos in libertatem assureriset, et dedisset leges componentis moribus, eorum historiam contexere aggressus est iis coram testibus qui adhererant, sexcentis videlicet hominum milibus, qui ipsius non solum verba audierant, sed omnes animi motus inspicerant; metuere igitur meritio debuisset, ne si quid forte minus verum scriberet, ropherebenderent se Israëlite, quorum fama et nomini multum historia sua detrahebat, ingenio autem et propensioni contraria multa inseruerat.

Item populus duræ cervicis, ingratus, inconstans, sensum illecebris irrectius sponte ac voluntari, se legi non subiecti gravi atque intolerabili, nisi veritate et summa quādam potestate adductus, cui repugnari nequeat. At hebreum populum corporeis sensibus abduci atque abrigi solitus plusquam ratione regi, faciliū in transversum agi, ingratim animi vitio affectum novimus; legem tamen amplexus est gravissimam et vix illi ferendam; veritatem igitur illam in preceptis atque in legislatore potestaten agnoverit, cui resisti non poterat. Verum quomodo hæc cohererant sine toto historia ac miraculorum que nar-

prehendimus, que omnem ab eo falsitatis et mendaci suspicionem removent, ejusque historia certam fidem conciliant. Profectò si de quo dubitari jure quodam posse videbatur, in quo et in suspitionem veniret Moses plus sibi arrogasse quam perfidere valeret, esset planè Genesios liber, in quo mundi exordium et primorum hominum facta narranda suscepit. Atvero neque istum carere cā laude veritatis, ceteris libris justè tributa, quād multa sunt que persuadent. Veritas constituit Mosen narrare deceptos serpentis blanditiis protoparentes; que sane res neque ad historię sue, neque ad Israëlitarum dignitatem quidquam conferbat. Una veritas in causa fuit, cur iniutum mundi, suaque tempora angusto bis mille quingenitorum circiter annorum spatio concluderet, paucas hominum generationes ad Noe usque numeraret, patriarcharum vitam ad longos adeo annos produceret, universale diluvium, ejusque causas diligenter monstrant.

Profilosset potius acuto et callido historico ad arbitrium scribenti, mundum à centum annorum milibus conditum exaggerare, ut inextricabilis generationum serie, et ignorante rerum quod primū accidisset, se suamque doctrinam tueretur. Cavigisset porro omnem periculum, ne quis se erroris ac mendaci argueret, de quo tamec argui nullo negotio potuissest, dum mundi originem altius ac remotius non repetebat, quād que pacuis generationibus contineretur. Neque enim memoriam patriarcharum, aut primae rerum creaturarum originis diluvium omnino abolererat. Noe trecentos quinqaginta annos post diluvium vixit, Genes., cap. 9, v. 28. Ante diluvium atque ingressum in arcā vixerat sexcentos, Genes., cap. 7, v. 6. Usus autem erat longa consuetudine avi sui, Mathusala annos agentes sexagesima novem, cūm vitā excessisset, qui primum hominem noverat. Rursus Sem filius Noe nonaginta et octo annorum erat tempore diluvii, atque annos sexcentos vixit, Genes., cap. 11, v. 10 et 11. Heber tertius à Semo prop̄ quingenitos ver. 17, quorum eterne non Abrahamo solū, sed et Isaaco cognitus fuit: atq[ue] Levi Jacobi filius, à quo parim aberat Moses cūm scripsit, Isaacum viderat. Quamobrem Moses rem traditione constantem in scripta retulit, quād fieri non potest, quin Israëlite commoti curiositate quādā et cupiditate sciendi priora tempora, à Jacobi filiis et nepotibus didicissent. Quis enim Israëlitarum negligesset percutenti patres suos, ad quos à Semo, Camo et Japheto, filii Noe, rerum antidiiluvianarum scientia transmitti facile potuit, a quibus paucorum hominum erant atēte disjuncti? Fallaciam ergo, fraudemque, si quam admisisset scribendo Moses, Israëlite cognovissent; neque fuisse possit sc̄i eo illud, et gravissimis legibus opprimi.

Unum addo in Genesios historię gravissimum, quod ad alteram proximè sequentem questionem viam patet; presentem autem etiam atque etiam confirmat. Genesios, cap. 49, tres Jacobi filii natu maiores Ruben, Simeon, et Levi primogenitorum jure privabantur,

qui in probro videntur esse; dum et sibi et filiis à se progenitis jus quoddam suum amittunt: illud verò in Judam collatum est, cui vers. 8, dicitur: *Juda, laudabunt te fratres tui, manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patri tui.* Quero jam: quis credat à deceptoris cuiusdam scripturcula non tres duxatax filios, sed tribus tres tantā injuria affectas, cujusmodi ea est depulsionis ab iure primogenitis acquisito? At nulla orta perturbatio est, nulla seditione excitata, nullum successum civile bellum: quād in re divinæ auctoritatem agnoscat est toti nationi imperantem. Tribus Juda promissionis sibi factæ expectatione patienter sustinet, usque dum tempus a Deo prefinitione adveniet. Jubet eam Moses preire populo, totumque agmen in deserto ducent: obseruit. Ingredendum est in terram Chanaan, subiect se imperio Iosu ex tribu Ephraim; neque se generis dignitate ceteris antecellere arroganter jactat: prudenter est; Dei iudicio definitur primam tribum Judæ ante omnes ascendere, *Judic.*, cap. 1, v. 2. Inter Judices deinde vix unus aut alter ex Judæ originem traxerat. Samuel, qui multis annos Judaicam rem publicam administravit, erat ex Ephraim. Saül, regum primus, ex filiis Benjamin, adeo ut ad Saülis usque tempora non intelligeretur, in quo Judas ceteris fratribus eminenter: cūm autem David thronum concidisset, ceperit Judæ dignitas elucescere.

Quo igitur tempore, incredulus urgeo, Genesios librum scriptum dicent? aut à quo fabuloso homine, qui Jacobum future filii suis praedicenter induxit? An paulo antequā regnum David obtineret? An Davide, aut ejus posteris regnabit? Verum ante Davidis tempora à morte Mois non diebam Saül, cu sceptrum non erat à Jacobo promissum; sed neque Judices, neque republica: administratores, neque populus ipse passus fuisset ea scribi, quæ seditionib[us] bellorum civilium semina excitare potuerint. Regnante Davide, tribus reliqua vaticinii novitatem refutassent: postea verò multò magis reges Israël, qui à Juda defecerant. Samaritanū autem decentem Israëlis tribus succedentes, a quibus Moses libros accepserant, constanter Jacobi vaticinium in Pentatecho retinuerunt. Hæc igitur, atque horum similia cūm anno cernimus, possimusne dubitare quin antiquissimi Scripturarum libri sint, eosque auctor testis veritatis conscripserint?

Prolixius hæc à me disputata sunt: sed cūm rei gravitas et magnitudo huc protracta, tum id commodi ex longiori hæc tractatione referunt, quod non solum huius quād habemus præ manibus, verū et alii expediens causis hinc peti argumenta poterunt.

ARTICULUS III.

Appendicula de novi Testamenti libris.

Jam de novi Testamenti libris, priusquam finis questioni imponatur, dicenda quedam sunt; sed res pauca absolvitur. Antiquos esse libros istos, ab Apostolis scilicet, vel saltem Apostolorum temporibus editos quis negat? Quæ enim docuerunt Evangelii

predicatione, eadem, et si non omnia, scripto reliquæ. Vera autem esse que in novi Fuderiis libris reperiuntur, facilius officium scriptorum testimonios, qui eâ stetate vixerunt, aut propius abfuerunt. Paucæ commemooro. Joannem cognomento Baptistam adhortatum fuisse Judeos ad virtutem et pietatem; lavacrum ad peccatorum expiationem adhibuisse; multos ad se traxisse testatur Josephus uterque, cùm Matthiae, tum Gerionis filius, Iudeum temporibus virum quemdam nomine Iesum vixisse, ne hostes quidem christiani nominis infenitissimi negant: oppidulo terre Iudeæ, scilicet Bethleheimi natum, tabule censuæ Romanorum probant, in quibus descripta erat professio quam in Augusti censu Josephus et Maria Jesu mater ediderent: ad eas enim Justinus martyr, apologia secunda, Tertullianus contra Marcionem provocabant, non provocari procul dubio fidenter adeo, nisi probè exploratur haberent in tabulis ita contineri, easque asservari. Editus autem Censarius de censu totius Imperii Romani Tacitus, Suetonius et Dio mineralerunt. Paupercula matre natum esse fabri uero, in Ægyptum deductum Celsus testatur; unde et impie et insolem̄ calumnias est legislatorum Christianorum in Ægypto magiam dedicisse. Iesu nato sidus novum apparuisse, et venisse ad Iesum magos, Iudeianus assenserunt, quoniamlibet in naturales causas stellarum conferat. Infantum cedem Herodis iussu factam, memorabile Augusti dictum confirmat à Macrobi in Salutarib., lib. 2, cap. 4, relatum: Cui audisset (Augustus utrum rumor pertulerat) inter pueros quos in Syria Herodes rex Judeorum intra batim jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait: Melius est Herodis periculum quam filium.

Prophetam fuisse Jesum, et futura ab ipso cognita atque predicta, tradidit in Chronicis Phlegon, Adriani Augusti libertus. Insignia edita prodigia Hebrei in Thalmude, Celsus et Julianus apud Origensem et Cyriillum agnoverunt. Verum incantamentis atque præstigiis, et nominois tetragrammati pronuntiandi rationalis artibus percepti fieri ea potuisse prodigia, insulsè tradunt. Profligatos et coercitos Jesu potestate damones Porphyrius queritur. Jesum cruci fuisse suffixum et Hebrei, qui per Iudicium Christianos ^{vñ} 12 filios suspensi dicunt, et Graci scriptores, et Latinus testantur; ac Tacitus præseruit, qui sub Tiburii imperio a Pontio Pilato procuratore supplicio affectum dixit. Solis defecitionem et terra motum, quæ conigerunt Christo moriente, Phlegon describit in libro Olympiorum Chronicorum 15; referit et Thallus, libro historiarum 5, ut notat Africanus, ipsamque esse defecionem solis quam Evangeliste commemorant, et annus, et dies, et hora, et ingens terra motus à Phlegone nota demonstrant: Quarto autem anno ducentesimo secundæ Olympiadis, inquit, magna et excellens inter omnes quæ ante eam accidérunt defecatio sois facta: dies, hora sexta, ita in tenebrosum noctem versus, ut stellæ in celo visæ sint, terrene motus in Bythinia Nicæa urbis milia subverteret. Denique Jacobi fratri domini interitum OEGesypus in literis

retulit: Josephus verò cumdem Jacobi casum, atque Anani pontificis crudelitatem ita insignibus verbis est prosecutus, ut irreparabile Hierosolymæ excidium à Tito et Vespasiano illatum ei peccato assignarit. His, si generalia principia atque insita evangelicis historis argumenta que ad veteris Testamenti veritatem confirmandam allata sunt, adjungamus, nihil erit amplius quod desideretur ad plenioram demonstrationem veritatis, quæ in novi Testamenti libris eniat.

§ 1. Refelluntur arguments, quibus increduli superiora oppugnant.

Contra primum ex duobus que propositum, oppositum. Scriptorum omnium consensione, et testimonio comprobatum est sapientiam omnem ab Ægyptiis profluxisse: Ægyptiorum igitur de politicis, de divinis rebus, de vivendi ratione primum scripta ad reliquos populos transmissa sunt, quod cum nostra doctrina non convenit. Etiam vero Hebraeorum libri vetustissimis temporibus extulissent, inepti ei antiquitati probanda argumentum esse à Phenicien, Babyloniorum, Graecorum, poetarum, philosophorum sententiis petitum, quas arbitrariu[m] a Mosaicis, à Propheticis libris esse deumprompta. Quis ignorat Hebreos omni aliarum gentium societate interdictos, si quos libros habuissent, summo studio celasse, neque cum gente falsorum deorum cultice communicasse quidam? Non potuerunt ergo veteres poetae, philosophi, que scriperunt, ab Hebraeorum libris desuere.

R. Ægyptiorum sapientiam quam scriptores predicatorum ad nationes reliquias derivatam, e nobis etiam commendari. Nam et Moses à sancto Stephano, Actor, cap. 7, v. 22, eruditus dicitur omni sapientiæ Ægyptiorum, apud quos educatus est. Verum et Ægyptiorum sapientia arithmeticæ, astronomie, geometrie, musica, arcana philosophiae cognitione erat, atque a hieroglyphicis presertim litteris continetabatur. Quid autem has naturales scientias, quæ et loci natura, et necessitas Ægyptios adipisci compulsa (nam geometriæ, exempli gratiæ, carere non poterant ad inventiōnē ligendosque agrorum terminos annua Nil exundatione, atque eluvione turbatos, ac submotos) commune habuit cum ligis atque historiæ Mosis? Ergo primi omnium scripturarum legum auctores Ægyptii sunt, qui Mosen præcesserunt? Ægyptiane primi, quid suis aut prioribus temporibus accidérunt, scripto consignarunt? Quid si fuerint, proferantur antiquiores illi sapientiam studiosi, qui de religione, de moribus, de robis publicis administrandis scripserunt. Nam de libris agitur, quorū memoria extet, qui Mosis ætatem antecesserint. At primum fuisse Mosen, qui persuaserit, ut scriptis legibus populi teruterunt, non scriptor ex Hebreo, multisque minus ex christiano populo, sed Diidorus Siculus affirmavit.

Præterea: ergo quia Graci in Ægyptum studiorum causâ commigrantes, inde scientias instruēti reverberabant, Ægyptios et naturalium et divinarum quoque scientiarum parentes esse putandum est? Orpheus utique, ut sacris et deorum mysteriis initia-

retrum, reconditasque Ægyptiorum disciplinas haurire, se Ægyptum adisse predicat in Argonautis. Thalætem Milesium pariter condiscendas philosophique causa cō profectum, veteres memoria prodiderunt. Plato quoque fatetur quocumque à Gracis de rebus divinis disputata sunt ex scholis Ægyptiorum sumpsisse, Musæum, Homerum, Solonem, Pherecydum, Pythagoram, Lycurgum, Anaxagoram, Democritum, Endoxum, Achimèdem, aliosque in Ægyptum philosophandi causa se contulisse, narrat Diidorus, Proclus, Janibius et Plutarchus. Verum serius isti omnes se traduxerunt in Ægyptum magnâ doctrine et sapientia laude florentem, quando Jamidum Ægypti totam hebreicam doctrinam expresserant, et divinan patriarcharum philosophiam deturparunt.

Ægyptios rudes autem, atque incultos Abraham religiosi doctor et artium, præclarissimorum magister eruditiv, cosque astrologiam edocuit, quam ex oriente detulerat. Ilum cum Pheniciis non solum, sed et cum Ægyptiis astrologiam, aliasque doctrinas liberaliter communicasse, testatur, non dicam Josephus, lib. 1, Antiq., cap. 7 et 8; sed et Eupolemus apud Alexandrum Polystihonem, et Artabanus, quos profert Eusebius, Preparat. Evang., lib. 9, cap. 17 et 18: Hunc repertorem fuisse et scientia siderum, et disciplina insuper Chaldaicæ. Ita Eusebius. Joseph vero Jacobi filius, qui longos annos Ægypto prædiuit, quā utilia præcepta et ipse toti genti dedit! Maximus ille honoribus apud Pharao, ut suos proceres edoceret, et senatoriis regni sapientiam monstraret: Causituit cum dominum domus sue, et principem omnis possessionis sua, ut erudiret principes ejus sicut semipetus, et senes ejus prudentiam doceret, inquit David, Psal. 104, v. 21 et 22, cujus prestantis ingenium Justinus historicus romanus commendat in Trogi Pompei epistole, quam dedit. Jacobum prætereo silentio, cuius sermone vel Pharae delectabatur. Erat autem et divinarum rerum, et naturalis philosophie peritusissimus: ingenitus namque pecundum copiam, et divitias maximas naturali artificio excitande ovium phantasie brevi tempore, apud Labanum soecrum acquisierat: quare Ægyptios ad humanam sapientiam et varias scientias illa jam etate confirmatas et ipse exolperit.

Quid vero dicimus de Mose, viro divina sapientia multiorumatisimo, qui inter Ægyptos diu versatus non potuit, quin familiari sermone et colloquiis sapientiam quæ plenus erat, effundere? Cùm autem is Ægypti tantum omnium admiratione tantisque miraculæ se eriperet, atque in deserto legem tulerit populo, quomodo præceteris se non adhuc eriperit Ægypti, ut aut librum legis haberent, aut saltem perspectas Hebreici populi leges? Nam et prius, cùm in Ægypti degeret, sicut Moses vir magnus validus in terra Ægypti coram servis Pharonis et omni populo: Exod., cap. 11, v. 5, et propter illustraria ejus facinora factum est ut quasi Deus ab Ægyptis coleretur, ut sororius Euopelus apud Eusebium meniorato loco. Itaque scientiarum omnium auctores non fuerunt Ægyptii, sed naturalium gloriav, et copiam Hebreis debent: divinam autem philosophiam partim ex Hebreorum sermonibus, partim ex libris Mosaicis excepterunt: sed cùm idolatria harceret osibus, totum hanc feedarunt, detorserunt, et resperserunt fabulos, atque ita Ægyptiaco ornatu vestitam Gracis fabularum desiderio pariter flagrantibus tradiderunt, qui cùm in Ægyptum tanquam ad mercatrum horuarum artium proficerentur, Ægyptum eum pareant et altricem non immerito predicabant.

Argumentum deinde quod a poetarum et philosophorum doctrina Mosaicam referente petivimus, magnum certe vim habet ad efficaciam quod sumpsimus. Esti enim Hebrei populus ex instituto celare mysteria legis sua gentes, quæ diversâ religione uterantur; ad eas tamen pervenire facile potuit sacram Librorum cognitione. Non disputo de Alexandri magni temporibus, Persico imperio delecto: nam res clarior est quam ut demonstrationis egeat. Alexander enim magnus splendidissimo apparatu est in Hierosolymitum templum admissus, ibique de lege et ceremoniis eductus: tum inter Grecos et Hebreos magnus usus intercessit, facientibus etiam Hebreis in Alexandri exercitu stipenda. Post Alexandri mortem protolitus Lagi filius, cui Ægyptus obligebat, magnum Judeorum numerum Hierosolymam in Ægyptum traduxit. Deinde sub Ptolomeo Philadelpho in Greecam linguan sacri libri translati sunt à septuaginta Interpretibus: quoniambrem nullo negotio intelligi ex usu, commercio, convictu Hebreorum cum Grecis et legem et historiam mosaicam Gracis patuerunt.

Ante Alexandri magni tempora igitur videri posset ignotus ethnicius fuisse Hebreorum libros; sed et tum abducti jam fuerunt in captivitatem à Babylonis Iudei; Israëlitæ vero tribus ab Assyriis; unde et misus est in Samariam sacerdos, qui Cuthaeos novos incolas in locum deportatorum eō deductos legem Mosis doceret ad compescendam cedem, utiōnem scilicet divinam in Samarias sevientem propter spem tam veri Dei religionem, lib. 4 Reg., cap. 17, v. 25. Unda etiam cùm Judaicis reliquiæ que Hierosolymis remanserant, se quoque in Ægyptum abrepit Jeremias propheta narrat. Quidni igitur sacri Libri, quantumcumque celare eos voluerint Iudei, in aliarum gentium notitiam et potestatem venerint? Quo vero magis superiora tempora repetimus, difficultius non fuisse intelligimus Tyriis, Sydonis, Ægyptiis, Phoenicibus, Chananeis, Palestinis aut proper vicinatatem, aut proper initias sapientem cum Hebreo populo amicatas, vel legi vetante, sacros Hebreorum libros aut doctrinam saltem hebreicam assequi. Salomon regnum Saba, sapientiam sue famam, ad se traxerat, ex variis nationibus uxores sibi conjunxerat, quæ mores Judeorum et religionem corpperent. Numeravit et proselytos, qui erant in terra Israel, centum quinquaginta tria milia, et sexcentos, Paralip. 4 lib. 2, cap. 2, v. 17: quibus certè quoddam Mosaicæ legis lumen asulserat, antequam ad Hebreos religionem se adjungentem. Prius vero quam res publica iudeica à regibus administraretur, scipio à Chananeis, ab Amalekitis, à Moabitis, à Palestinis proligati sunt, et in